

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

РАДА МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

03187, м. Київ, проспект Академіка Глушкова, 40, корп. 6

тел. 044-526-01-58

e-mail: alexvolk@ukr.net

04.11.2021 р. № 11/01

**Міністру освіти і науки України
Сергію ШКАРЛЕТУ**

Шановний Сергію Миколайовичу!

Ми ознайомилися з викладеним для громадського обговорення на сайті МОН України проектом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»» (далі – Проект) і можемо висловити низку своїх зауважень:

1. Представлений Проект відбиває цілком помітну зараз тенденцію курсу на так звану цифровізацію суспільного життя. Сьогодні повсякчас створюються нові «єдині реєстри», «системи» та «інфраструктури», для чого приймаються законопроекти, в яких детально описуються нюанси програмного забезпечення, адміністрування даних та функціонування електронних кабінетів. Частково це призводить до певного безладу, оскільки виписані в законах системи і механізми здебільшого не забезпечуються на рівні виконавчої влади і існують виключно на папері. Законодавство робиться заплутаним і складним для розуміння як самими парламентарями, так і пересічними громадянами.

2. Представленим Проектом передбачається, зокрема, внесення змін до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (далі – Закон). Слід

нагадати, що цією статтею передбачені основні терміни та визначення, що вживаються саме в тексті відповідного закону, а не загалом у законодавстві. Натомість не всі пропоновані Проектом зміни слугують власне удосконаленню поняттєвого апарату Закону. Так, термін «відкрита наука», який пропонується розкрити в п. 43 ст. 1 Закону, згодом ніде за текстом не вживається. Те саме стосується термінів «постдокторант» та «оптимізовані наукові дані». Сам по собі термін постдокторант не вбачається вдалим. Ним спричиняється певна колізія із уже наявним терміном «докторант», адже виходить так, що докторантом особа стає вже після того, як побула у статусі постдокторанта, що є нелогічним. Окремо визначені терміни «принципи належного управління науковими даними» та «постдокторальні наукові дослідження» згодом передбачається вжити в тексті Закону лише один раз, а пропонований Проектом п. 51 ст. 1 Закону («граничний вік, що визначає статус молодого вченого, збільшується на тривалість...») взагалі не може розглядатися як норма-дефініція і має бути перенесений до іншої статті.

3. Вочевидь недостатньо виваженими є і пропоновані зміни до такого фундаментального поняття як «науковий результат». Згідно з поточною редакцією Закону передбачається, що науковим результатом є нове наукове знання. Проектом натомість пропонується додати до цього також наукові дані, утім, як видається, підстав для суворого розмежування поняття нового наукового знання і наукових даних не існує. Закон не містить визначення, що таке наукове знання, а тому його цілком можна тлумачити розширювально, включаючи сюди також і наукові дані.

4. Поняття дослідницької інфраструктури Проектом передбачається по суті звузати у порівнянні з чинною редакцією Закону. Так, якщо зараз під такою інфраструктурою розуміється сукупність певних засобів, ресурсів і пов'язаних з ними послуг, то Проект зводить її лише до певних основних фондів та оборотних засобів. За такого визначення видається нелогічною пропонована Проектом ст. 121 та деякі інші норми Закону, у яких ідеться про суб'єктів дослідницької інфраструктури, що фактично означає, що складовими інфраструктури є і самі організації та установи, а не лише їх майно. Під цим же кутом звертають на себе

увагу зміни до п. 9 ч. 7 ст. 20 Закону, згідно з якими Національна рада України з питань розвитку науки і технологій відтепер готуватиме пропозиції саме щодо засад утворення, діяльності та розвитку різних суб'єктів дослідницької інфраструктури, що вочевидь є набагато ширшим за питання функціонування самої дослідницької інфраструктури в розумінні ст. 1 Закону, викладеної в Проекті.

5. Пропонована Проектом ч. 2 ст. 121 Закону говорить про те, що дослідницька інфраструктура може бути локально розташована, розподілена, державна або приватна. В цьому ж пункті вперше згадується дослідницька інфраструктура національного рівня, хоча її визначення ніде не надається. З подальшого тексту ч. 2 ст. 121 фактично можна висновувати, що дослідницьких інфраструктур насправді багато і в кожній організації є своя окрема дослідницька інфраструктура. Це суперечить попередньому загальному визначенню у ст. 1, відповідно до якого дослідницька інфраструктура є єдиною для багатьох суб'єктів.

6. Звертає окрему увагу запровадження в тіло Закону поняття «принципи належного управління науковими даними (принципи FAIR)» і покладення на суб'єктів наукової інфраструктури обов'язків дотримуватися цих принципів. Згадані принципи не є офіційним міжнародним документом і загалом не мають вигляду нормативного тексту. За формою це наукова публікація, оприлюднена конкретними авторами в науковому журналі «Nature» в 2016 році. Безпосередньо посилались на такий документ на рівні закону і робити його застосування примусовим вочевидь є зайвим і неприпустимим, але якщо є необхідність впроваджувати ці принципи в українську практику, то цілком достатньо вжити відповідних заходів на рівні виконавчої влади, насамперед через впровадження відповідних ідей до нормативних документів та інструктивних матеріалів профільного міністерства, інших органів та організацій.

7. Не можна не дати оцінку ініціативі розробників Проекту щодо чергового внесення змін до передбаченого п. 11 ст. 1 Закону визначення молодого вченого. Зазначена норма останній раз змінювалася відповідно до окремого Закону від 3

вересня 2020 року. Те, що виникла потреба знову переглянути це формулювання, з одного боку свідчить загалом про неефективність та хаотичність законодавчого процесу, а з іншого відбиває тенденцію щодо підвищеної уваги саме до молодих вчених на тлі браку інтересу держави до проблем інших категорій наукових працівників. Частка молодих вчених у наукових колективах стає все меншою і уряд намагається всіма способами надати певні стимули хоч тій молоді, що досі працює в науці. Разом з тим орієнтація більшості форм фінансової підтримки саме на молодих вчених створює підґрунтя для більшого стресу у момент втрати особою статусу молодого вченого при досягненні граничного віку.

Пропоноване наразі Проектом підняття граничного віку молодого вченого, що має науковий ступінь, до 40 років, як і можливість продовження цього статусу ще на чотири роки, безумовно тимчасово поліпшить статистику щодо кількості молодих вчених, але не розв'яже проблему загалом, якщо надалі не буде інших системних рішень, спрямованих на поліпшення умов роботи всіх наукових і науково-педагогічних працівників, гарантування для них перспектив стабільної роботи з гідною оплатою праці та підвищення престижу науки в суспільстві.

Щодо самої форми пропонованого Проектом визначення молодого вченого, слід зазначити, що не видається коректним словосполучення «який має вищу освіту не нижче третього рівня», оскільки згідно з Законом України «Про вищу освіту» третій (науково-освітній) рівень вищої освіти і так є найвищим. А загалом можна суттєво спростити відповідне формулювання вказівкою лише на наявність в особи наукового ступеня кандидата наук чи доктора філософії, не згадуючи про рівні вищої освіти.

8. Багато питань породжує і викладений в Проекті поділ молодих вчених на категорії із передбаченням для кожної з них окремих форм фінансової підтримки. Сам по собі цей поділ на 3 категорії є логічно недосконалим і невичерпним, оскільки його здійснено відразу за кількома критеріями (вік, стаж, наявність наукових ступенів, «вагомості досягнення» тощо). Закономірно виходитиме, що значна частина молодих вчених не потрапить до жодної з категорій, що, хотілось би вірити, не було метою розробників.

Окремі гранти саме для молодих вчених безумовно потрібні і вони можуть мати внутрішню диференціацію, але все це має формуватися еволюційно у результаті реалізації політик різних ключових суб'єктів сфери. Неможливо і недоцільно виписати відразу на рівні закону, кому і які гранти отримувати. В умовах подібного суворого розмежування буде важко уникнути штучної дискримінації тих чи інших категорій молодих учених. При цьому відповідні норми, навіть у разі прийняття Проекту, можуть залишитись голими деклараціями. Відповідно до змін, які Проектом пропонується внести до ч. 2 ст. 51 Закону, фінансування відповідних грантів передбачається забезпечувати через Національний фонд досліджень. Натомість цей фонд і зараз не забезпечує організацію надання всіх тих різновидів грантів, які вже передбачені ч. 1 ст. 51 Закону. Крім того, здійснення відповідної грантової опіки молодих вчених саме через НФД може зробити всю наукову молодь країни, незалежно від місця основної роботи, фінансово залежною від єдиної фінансової структури.

9. Проектом передбачається закріплення низки законодавчих положень щодо діяльності Рад молодих вчених. Зокрема, є пропозиція передбачити, що Рада молодих вчених може бути зареєстрована як громадська організація відповідно до законодавства з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом. Ми не бачимо підстав для таких змін. На сьогодні молоді вчені і так можуть об'єднуватись у наукові товариства та реєструвати громадські організації. При цьому, можливість оформлення у вигляді юридичних осіб приватного права конкретних рад молодих вчених як статутних органів державних і комунальних установ та організацій, органів державної влади, академій наук та їх підрозділів безумовно призведе до подвійності статусу відповідних рад, а також їх відчуження від своїх організацій та відомств. Статус громадської організації згідно з чинним законодавством виключає будь-яку юридичну прив'язку до певного відомства чи іншої юридичної особи. Членство у громадській організації не може ставитися у залежність від місця роботи. Так само не можна буде встановити вікові обмеження для членів громадських організацій рад молодих

вчених, крім тих, що прямо передбачено Законом України «Про громадські об'єднання».

Загальний висновок: представлений законопроект потребує комплексних, а не вибіркових змін з попереднім обговоренням у фаховій спільноті його основних мети та завдань.

Текст підготував заступник голови Ради молодих вчених НАН України к. ю. н. О. О. Малишев. Схвалено на засіданні Ради молодих вчених НАН України 4 листопада 2021 року (Протокол № 14/2021).

З повагою,

Голова ради

Олександр ВОЛКОВ